ΕΤΟΣ Δ΄. *Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 2 Μαρτίου 1914* ΑΡΙΘ. 167.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄.

«*Πάτερ ἡμῶν*».

Εἰς τὰς δύο προηγουμένας ὁμιλίας κατεδείξαμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὄντως πατὴρ ἡμῶν. Εἶναι πατὴρ ἡμῶν, διότι ἔπλασεν ἡμᾶς· διότι διακυβερνᾷ ἡμᾶς καὶ διότι ἐξηγόρασεν ἡμᾶς καὶ ἐποίησεν υἱοὺς αὐτοῦ. Σήμερον ἂς ἐξετάσωμεν τὴν δευτέραν λέξιν τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, «*Πάτερ ἡμῶν*».

Γινώσκετε, Χριστιανοί μου, ὅτι καὶ ὅταν ἀκόμη προσευχώμεθα μόνοι, κατ' ἰδίαν, καὶ τότε λέγομεν «*Πάτερ ἡμῶν*» καὶ οὐχὶ *Πάτερ μου*, ὅπως θὰ ἦτο τὸ φυσικώτερον. Διατί τοῦτο;

Λέγομεν «*Πάτερ ἡμῶν*» καὶ οὐχὶ *Πάτερ μου*, διότι ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἔχει ποιητὴν αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτῆρα παγκοσμίου προσευχῆς, καὶ ἑπομένως εἰς οὐδένα εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἀλλοιώσῃ κατά τι τὸν χαρακτῆρα τῆς θείας ταύτης προσευχῆς. Ὅταν, Χριστιανέ μου, προσεύχησαι κατ' ἰδίαν ἄλλην τινα προσευχήν, δύνασαι νὰ μεταχειρίζησαι λέξεις καὶ τύπους τῆς ἀρεσκείας σου. Δύνασαι π.χ. νὰ λέγῃς ὅπως ὁ προφητάναξ Δαυΐδ. «*Εἶπα » τῷ Κυρίῳ· Κύριός μου εἶ σύ*». ἢ «*Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας » μου*»· Ἀλλ' ὅταν ἐκφωνῇς τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν οὐδὲν ἐπιτρέπεταί σοι νὰ μεταβάλῃς. Ὀφείλεις πάντοτε νὰ μεταχειρίζησαι τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν λέγων «*Πάτερ ἡμῶν*».

Δεύτερον, λέγομεν ***Πάτερ ἡμῶν*** καὶ οὐχὶ ***Πάτερ μου,*** διότι ἐπιβάλλει

ἡμῖν τοῦτο ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλονότι ἀγάπη καὶ ἡ
ἡμᾶς αὐτούς· Οὕτω δὲ ἐκπληροῦμεν καθῆκον διπλῆν ἐπαγγελλόμ
τὴν ὠφέλειαν, ἤτοι τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον καὶ τὴν ὠφέλειαν ἡ
αὐτῶν. Ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος περὶ τούτου λέγει· «Ὁ Θεὸς εὐχαρί
» ἀκούει τὸν προσευχόμενον Χριστιανόν, ὅταν προσεύχηται οὐχὶ
» κλειστικῶς δι' ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἄλλον. Τὸ νὰ προσε
» σαι μόνον ὑπὲρ σεαυτοῦ, εἰς τοῦτο ἀναγκάζει σε ἡ φύσις, τὸ νὰ
» σεύχησαι ὑπὲρ τοῦ ἄλλου εἰς τοῦτο παρορμᾷ σε ἡ ἀγάπη. Ὑπὲρ σ
» τοῦ προσεύχεσαι ἐξ ἀνάγκης, ὑπὲρ τῶν ἄλλων προσεύχεσαι ἐξ ἀγά
» Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἡ προσευχὴ εἶναι τὰ μάλιστα εὐάρεστος
» Θεῷ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ λίαν ὠφέλιμος, ὅταν ὡς ἐλατήριον
» τὴν ἀγάπην, παρὰ ὅταν ὡς μόνον ἐλατήριον ἔχῃ τὴν ἀνάγκην».
ἕτερος δὲ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος καταλήγει εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρα
δι' ἄλλης ὅμως ὁδοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, λέγει, ἠθέλησεν ὅπως ἕκα
προσεύχηται ὑπὲρ πάντων, διὰ νὰ προσεύχωνται οὕτω καὶ οἱ πάντες ὑ
ἑνὸς ἑκάστου. Παρατηρήσατε δὲ τί ἐκ τούτου προέρχεται. Ὅταν προ
χησαι ὑπὲρ σεαυτοῦ ἡ προσευχή σου ὠφελεῖ μόνον σέ· ὅταν ὅμως π
σεύχησαι καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, τότε ἀποκτᾷς δικαιώματα καὶ ἐπὶ τῶν π
σευχῶν τῶν ἄλλων. Οὕτω δὲ λαμβάνεις περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι δίδεις.

Τρίτον, λέγομεν «***Πάτερ ἡμῶν***» καὶ οὐχὶ ***Πάτερ μου,*** καὶ διὰ
ἄλλον ἀκόμη λόγον, ὅτι οἱ πάντες εἴμεθα ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους.
πάντες εἴμεθα ἀδελφοὶ ἐν Ἀδάμ, ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, ἀδελφοὶ ἐν Ἐκκ
σίᾳ. Εἴμεθα ἀδελφοὶ ἐν Ἀδάμ, διότι μεθ' ὅσα καὶ ἂν διϊσχυρίζωντα
τῆς ψευδοσοφίας καὶ ψευδοεπιστήμης ὀπαδοί, ἡ τελευταία λέξις ἐπὶ
ἀντικειμένου τούτου εἶναι ἡ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐνώπιον τοῦ Ἀρ
Πάγου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξ ἑνὸς ἀνθρώπου ἐποίησε πᾶν ἔθνος ἀνθρώπ
«*Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ*
» *τὸ πρόσωπον τῆς γῆς*». Εἴμεθα οἱ πάντες ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, διό
Θεὸς υἱοθέτησεν ἡμᾶς, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς «*συμμόρφους τῆς εἰκόνος*
» *Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*».
μεθα ἀδελφοί, διότι ἀδελφοὺς ἐκάλεσεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰ
«*ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς **ἀδελφοῖς μου***». Ἀλλὰ παρατηρήσατε ἀκ
καὶ τὸ ἑξῆς: Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει ὅτι τὴν συμπεριφορὰν ἣν ἠθέ
μεν ἐπιδείξει πρὸς ἀλλήλους, αὕτη ἀντανακλᾷ πρὸς τὸν ἴδιον, διότι εἴμ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ· «*ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν **ἀδελφῶν μου***
» ***ἐλαχίστων** ἐμοὶ ἐποιήσατε*». Ἄλλαις λέξεσιν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ
κρίσεως ἡ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ πρόσκλησις τῶν μὲν καὶ ἡ ἐκ τ
της ἔξωσις τῶν ἄλλων θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν τροφὴν ἢ τὴν ἐνδυμα
ἢ τὴν φιλοξενίαν ἢ τὴν περίθαλψιν καὶ ἐν γένει τὴν ἀπὸ μέρους ἡ
βοήθειαν πρὸς τὸν πρῶτον ἀδελφόν, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἀδελ
αὐτοῦ τῶν ἐξ υἱοθεσίας. Εἴμεθα ἀδελφοὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ, διότι οἱ πά
καίτοι διάφορον ἐπιτελοῦντες ἕκαστος λειτουργίαν εἴμεθα μέλη ἑνὸς
τοῦ αὐτοῦ σώματος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα, καὶ σῶμα ζῶν, ἄρ
συγκεκροτημένον καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη καὶ τρόπον τινα ὅμοιον
τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Ἐπομένως ὅπως εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα
στον μέλος, ὅπερ ἐκπληροῖ λειτουργίαν τινα, δὲν ἐκπληροῖ ταύτην

μόνον, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅλον σῶμα, ἤτοι ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ὅλου σώμα-
ύτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐδὲν γίνεται, οὐδὲν μυστήριον τελεῖ-
ιδεμία προσευχὴ ἀναπέμπεται χωρὶς ἡ ἀπὸ τούτων ὠφέλεια νὰ μὴ
βάζηται εἰς τὸ ὅλον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ μέλη,
υς δηλονότι τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς πρὸς ἀλλήλους ἀδελφούς.

οὺ λοιπὸν διατί ἀρχόμενοι τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς λέγομεν
ρ ἡμῶν» καὶ οὐχὶ ***Πάτερ μου·*** διότι οἱ πάντες εἴμεθα ἀδελφοί,
δελφοὶ ἐκ καταγωγῆς, ἀδελφοὶ ἐξ υἱοθεσίας, ἀδελφοὶ ἐκ τῆς αὐτῆς
ατικῆς μητρός, τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδοὺ διατί δὲν ἀπαγγέλλομεν δι'
αὐτοὺς μόνους τὴν Κυριακὴν Προσευχήν, ἀλλὰ δι' ὅλους τοὺς ἄλ-
Ἰδοὺ διατί δὲν ἐπικαλούμεθα ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν μόνον τὸν κοινὸν
α, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἄλλων. Ἰδοὺ διατί δὲν ζητοῦμεν
ἱς αὐτοὺς μόνους τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν,
ίαμβον κατὰ τῶν πειρασμῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ λύτρωσιν, ἀλλὰ
' ὅλους τοὺς ἄλλους, δι' ὅλους τοὺς ἀδελφούς. Ὅταν, λέγει καί τις
ιχαίων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, ὅταν προσευχόμεθα, δὲν προ-
εθα δι' ἡμᾶς μόνους προσωπικῶς, οὔτε διὰ τοῦτον, ἢ ἐκεῖνον,
ι' ὁλόκληρον τὸν Χριστιανικὸν λαόν.

λλὰ δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ προσευχώμεθα μόνον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν.
εῖται καθ' ἣν ὥραν ἐκφωνοῦμεν τὸ «*Πάτερ ἡμῶν*» νὰ ***ἐνδυώμεθα***
λάγχνα οἰκτιρμῶν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ νὰ σπεύδωμεν
οήθειαν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἰδοὺ διατί ἀπαιτεῖται νὰ συνοδεύῃ
οσευχὴν ἡμῶν πάντοτε ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον καὶ ἡ ἐλεημοσύνη
οὺς δυστυχοῦντας ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν.

ιπόν, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ὅταν ἀνοίγωμεν τὸ ἡμέτερον στόμα
ἐκφωνήσωμεν τὸ ***Πάτερ ἡμῶν,*** ὀφείλομεν ἀμέσως νὰ φέρωμεν
ἡμετέραν μνήμην καὶ τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα ἡμῶν. Ὅτι
μεν νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι ὅπως
τα θυσιάσωμεν ὑπὲρ τῆς τούτων εὐτυχίας καὶ σωτηρίας. Ἐγωϊ-
αὶ ***Πάτερ ἡμῶν,*** εἶναι ὅλως ἀσυμβίβαστα. Ἔριδες, φιλονεικίαι,
κτισμοί, μίση, ἔχθραι, καὶ πόλεμοι εἶναι ὅλως ἀντίθετα πρὸς
νοιαν τῶν δύο τούτων λέξεων, «***Πάτερ ἡμῶν***», διότι αἱ βραχεῖαι
λέξεις κηρύττουσιν ὅλως τἀναντία, κηρύττουσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον
ρήνην, τὴν ὁμόνοιαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην. Καταλαλιαί,
ιντίαι, ῥαδιουργίαι, ψεύδη, δόλος, ἀπάτη οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν
ὴν ἔννοιαν τοῦ ***Πάτερ ἡμῶν,*** ἥτις ἐπιβάλλει ἡμῖν ὅλως τἀναντία.
ί, ἁρπαγαί, ἀδικίαι καὶ ἐν γένει καταστροφὴ τῆς περιουσίας, τῆς
αὶ τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον καὶ ***Πάτερ ἡμῶν,*** διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλή-
σον, ὅσον διαφέρει τὸ φῶς τοῦ σκότους, ἡ ἡμέρα τῆς νυκτός.

; λέγωμεν λοιπὸν ***Πάτερ ἡμῶν,*** ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἂς ἐκπληρῶ-
πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καθήκοντα, ἀγαπῶντες αὐτοὺς καὶ συν-
ες καὶ θυσιαζόμενοι ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἵνα
μεν καὶ ἡμεῖς τῆς εὐκταίας ἐκείνης φωνῆς, «*Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι*
Πατρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ
βολῆς κόσμου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων
ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Γένοιτο.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ'.

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

ΙΒ'.

ΟΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΕΤΑΛΗΨΕΩΣ.

«Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν Γραφῶν »ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ »καὶ τῇ Ἁγίᾳ Μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦν»τας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή».
(Ἀποσολ. Κανὼν 9)

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἔλεγα εἰς ἄλλην διδαχήν, τὸ ἠξεύρετε δὲ καὶ οἱ ἴδιοι, ὅτι σήμερον οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἢ δὲν μεταλαμβάνουν δυστυχῶς διόλου, ἢ ἀφίνουν καὶ περνοῦν πολλὰ ἔτη διὰ νὰ ἀποφασίσουν νὰ κοινωνήσουν μίαν φοράν, ἢ τὸ πολὺ πολὺ οἱ σχετικῶς εὐλαβέστεροι προσέρχονται εἰς τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν ἅπαξ κατ᾽ ἔτος· καὶ τοῦτο τὸ θεωροῦν ὑπεραρκετόν! Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς τωρινοὺς Χριστιανούς, εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν πολὺ μεγάλην εὐλάβειαν, τὴν ὁποίαν ἐδείκνυαν καὶ μὲ τὴν ἁγιότητα τοῦ βίου των καὶ μὲ τὴν συχνήν των Κοινωνίαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐκοινώνουν πολὺ συχνά, εἰς κάθε Λειτουργίαν, ναί, εἰς κάθε Λειτουργίαν. Διότι τοῦτο τὸ ἐπέβαλλαν οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διότι τοῦτο ἐπεθύμει καὶ ἐζήτει ἡ ἰδική των εὐλάβεια, καὶ διότι τοῦτο ἦτο πρὸς τὸ ψυχικὸν αὐτῶν συμφέρον, τὸ ὁποῖον τὸ ἀντελαμβάνοντο πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ ποῖοι εἶναι ὅλοι οὗτοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Κανόνες περὶ τῆς ἁγίας Κοινωνίας; Περὶ ὅλων τούτων ἐπιθυμῶ νὰ κάμω σήμερον λόγον.

Τὸ Πηδάλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι βιβλίον, τὸ ὁποῖον συμπεριλαμβάνει ὅλους τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς Κανόνας, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους κυβερνᾶται ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία καὶ πρέπει νὰ πολιτεύωνται οἱ Χριστιανοὶ ὡς ὀπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς μέλη πιστὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Οἱ πρῶτοι δὲ Κανόνες, οἵτινες προτάσσονται εἰς τὸ Πηδάλιον τοῦτο εἶναι οἱ 85 ἀποστολικοὶ Κανόνες, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται τοιουτοτρόπως, διότι ἡ σύνταξις αὐτῶν ἔγινεν ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. Ὁ ἔννατος λοιπὸν κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἔχει ὡς ἑξῆς: «Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παρα» μένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ Μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦν-

» τας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή». Πῶς ἐξηγεῖται ὁ κανὼν οὗτος; «Ὅλοι, λέγει, οἱ πιστοὶ Χριστιανοί, ὅσοι ἔρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν » κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας, καὶ οἱ ὁποῖοι ἀκούουν τὴν ἀνά» γνωσιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἐὰν δὲν παραμένουν εἰς τὴν ἀμέσως ἐφε» ξῆς προσευχὴν καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν, ἐπειδὴ προξενοῦν ἀτα» ξίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ ἀφορίζωνται», ἤτοι νὰ ἀνακόπτωνται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς μέλη αὐτῆς σαπημένα. Ποία δὲ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀποστολικῆς ταύτης διατάξεως; Ὅτι κάθε πιστὸς Χριστιανός, ὅστις παρευρίσκεται εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ νὰ μεταλαμβάνῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων· ἄλλως εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὴν ποινὴν τῆς διαγραφῆς ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν πιστῶν Χριστιανῶν.

Ὅτι δὲ αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ κανόνος τούτου, ὅσῳ καὶ ἂν φαίνεται πολὺ αὐστηρὸς ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸν ἐφεξῆς κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ αὕτη Σύνοδος, συνεκροτήθη τὸ 341, εἶναι δὲ μία ἐκ τῶν Συνόδων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνεκροτήθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Ἐπισκόπων καὶ ἄλλων Κληρικῶν καὶ ὠνομάσθησαν ὡς ἐκ τούτου Τοπικαὶ Σύνοδοι πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὰς ἄλλας Συνόδους, τὰς γενικάς, εἰς τὰς ὁποίας συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Χριστιανωσύνης, αἵτινες καὶ ἐπωνομάσθησαν διὰ τοῦτο Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι. Αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ αὗται Σύνοδοι εἶχον ἀνώτερον κῦρος καὶ ἠδύναντο νὰ ἐπικυρώνουν τοὺς κανόνας τῶν Τοπικῶν Συνόδων, τοὺς ὁποίους εὕρισκαν ὀρθοὺς καὶ ὠφελίμους. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ λοιπὸν Τοπικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ δευτέρου της κανόνος ἐπαναλαμβάνει μὲ περισσοτέρας λέξεις τὸ περιεχόμενον τοῦ προαναφερθέντος ἀποστολικοῦ κανόνος καὶ διατάσσει καὶ αὐτὴ τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα σᾶς παρουσιάζω, συντομίας χάριν, εἰς τὴν σημερινήν μας μόνον γλῶσσαν· «Ὅλοι, λέγει, οἱ πιστοὶ οἱ ἐμβαίνοντες εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν καὶ ἀκούοντες τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἀλλὰ μὴ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὰς μετὰ ταῦτα κοινὰς προσευχάς, ἢ ἀποφεύγοντες τὴν μετάληψιν τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας, κατὰ παράβασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, πάντες οὗτοι πρέπει νὰ ἀποβάλλωνται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ μένουν ἀπόβλητοι ἐφόσον δὲν ἤθελον ἐξομολογηθῇ καὶ δείξει καρποὺς μετανοίας, καὶ δὲν ἤθελον παρακαλέσει, ἂν δυνηθοῦν, νὰ τύχουν συγγνώμης. Νὰ μὴ εἶναι δὲ ἐπιτετραμμένον νὰ ἔχῃ τις ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἀκοινωνήτους (ἀφωρισμένους) τούτους, καὶ νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς ἄλλην Ἐκκλησίαν οἱ ἀπολέσαντες τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχωνται μὲ τοὺς ἄλλους εἰς ἄλλην τινὰ Ἐκκλησίαν. Ἐὰν δὲ ἤθελε φανερωθῇ, ὅτι κληρικός τις ἐπικοινωνεῖ θρησκευτικῶς μὲ τοὺς ἀποκοπέντας ἀπὸ τὰ μέλη Ἐκκλησίας τινὸς νὰ ἀποβάλλεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα, ἐπειδὴ ἀνατρέπει τὴν κανονικὴν τῆς Ἐκκλησίας τάξιν. Ἡ δὲ κανονικὴ αὕτη τάξις καθορίζεται ὑπὸ τοῦ δεκάτου καὶ ἑνδεκάτου ἀποστολικοῦ κανόνος, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους δύο κανόνας, ὅστις ἐκ τῶν λαϊκῶν ἢ ἐκ τῶν κληρικῶν συμπροσεύχεται μὲ ἄλλον καθῃρημένον κληρικὸν ἢ μὲ ἀφωρισμένον λαϊκόν, ἀφορίζεται ἢ καθαιρεῖται καὶ αὐτός. Διότι,—ἵνα δικαιολογήσω τὴν φαινομενικὴν ταύτην αὐστηρότητα τῶν κανόνων,—αἱ κοινότητες ἢ ἐνορίαι εἶναι ὀργανισμός, ὅστις ἔχει τοὺς κανονισμοὺς αὐτοῦ,

όποιοι είναι οἱ ἱεροὶ Κανόνες, τοὺς ὁποίους ὀφείλουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ σέβωνται μεγάλως. Ὁ σεβασμὸς δὲ οὗτος πρὸς τὸν κανονισμὸν τῶν κατὰ μέρος Ἐκκλησιῶν ἀπαιτεῖ τοῦτο· ὅτι δηλ. ὁ Χριστιανός, ὅστις ἀνήκει εἰς μίαν ἐνορίαν καὶ τυχὸν ἀπεκόπη ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλην Ἐκκλησίαν, εἴτε ἐνοριακὴν εἴτε ἰδιωτικήν, διὰ νὰ μεταλάβῃ εἰς αὐτήν. Οὔτε δικαιοῦται δὲ ὁ ἐφημέριος ἐνοριακοῦ ἢ ἰδιωτικοῦ ναοῦ νὰ μεταδώσῃ τὴν θείαν Κοινωνίαν εἰς Χριστιανόν, ὅστις διεγράφη ἐκ τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Σᾶς εἶναι γνωστόν, ὅτι τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς πρώτης ἑβδομάδος, ὡς καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐπίσης πρώτας ἡμέρας τῆς μεγάλης ἑβδομάδος καὶ καθ' ὅλας τὰς Τετάρτας καὶ παρασκευὰς τῆς αὐτῆς νηστείας τελεῖται ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων. Αὕτη ὀνομάζεται τοιουτοτρόπως, διότι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἔχουν προαγιασθῆ κατὰ τὴν Λειτουργίαν τῆς προηγηθείσης Κυριακῆς ἢ τοῦ Σαββάτου. Ὡς δεικνύει δὲ μόνη της, ἐτελεῖτο ἄλλοτε ὄχι τὸ πρωΐ, ὅπως παρ' ἡμῖν σήμερον, ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας, καὶ ὡρίσθη λοιπὸν νὰ γίνηται ὑπὸ τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου σύμφωνα μὲ τὸν ἑξῆς 52 κανόνα της. «Ἐν πάσαις, » λέγει, ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἡμέραις παρεκτὸς Σαββάτου καὶ » Κυριακῆς καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προη» γιασμένων ἱερὰ Λειτουργία». Ἠξεύρετε δὲ διατί καθιερώθη νὰ γίνεται ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων; Ὁ λόγος πάλιν ἦτο χάριν τῆς ἁγίας Κοινωνίας τῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δηλαδή, διαρκούσης τῆς μεγάλης Σαρακοστῆς, δὲν γίνεται πλήρης Λειτουργία, εἰμὴ μόνον κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακήν, διὰ νὰ μὴν περιμένουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ μεταλαμβάνουν μόνον κατὰ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας, τί μέτρον ἔλαβεν ἡ ἁγία Σύνοδος; Ὥρισε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων, ὁπότε ἠδύναντο οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἱκανοποιοῦν τὸν θρησκευτικόν των πόθον τῆς συχνοτέρας Κοινωνίας τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Θέλων δὲ ὁ ἅγιος Χρυσόστομος, νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τοιαύτην τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν συχνὴν Μετάληψιν τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας, κάμνει τὴν ἑξῆς ὡραίαν παρομοίωσιν, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου. Καθώς, λέγει, οἱ στρατιῶται καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες, ἀφοῦ παύσουν τὴν μάχην, τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας λαμβάνουν τὴν τροφήν των διὰ νὰ ἐνισχυθοῦν καὶ πολεμήσουν πάλιν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τὴν ἑπομένην τοιουτοτρόπως καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ πολεμοῦντες μὲ τὰ πάθη τὰς ἡμέρας τῆς Σαρακοστῆς μεταλαμβάνομεν κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας (οἱ ἄξιοι, ἐννοεῖται) τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, προηγιασμένων ἀπὸ τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακήν, διὰ νὰ ἐνδυναμωθῶμεν καὶ πολεμήσωμεν πάλιν γενναιότερον πρὸς τοὺς νοητοὺς ἐχθρούς μας. Σύγχρονος σχεδὸν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἦτο καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος Ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκείᾳ. Πῶς δὲ ἀποφαίνεται καὶ οὗτος περὶ τῆς ἁγίας Κοινωνίας; «Τὸ κοινωνεῖν, λέγει, καθ' ἑκάστην ἡμέραν καλὸν καὶ » ἐπωφελές». Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ γνώμη του ἡ σύμφωνος μὲ τοὺς ἀρχαιοτέρους κανόνας, πόσας δὲ φορὰς μετελάμβανον τὴν ἑβδομάδα οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς του περιφερείας μᾶς τὸ γνωρίζει ὁ ἴδιος εἰς μίαν

του ἐπιστολήν. «Ἡμεῖς, λέγει, τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινω-» νοῦμεν ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ Τετράδι, ἐν Παρασκευῇ καὶ τῷ Σαβ-» βάτῳ». Δίδει μάλιστα καὶ τὴν ἑξῆς πληροφορίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἄλλοτε ἀναφέραμεν, ὅτι δηλαδὴ «ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστος » καὶ τῶν ἐν τῷ λαῷ τελούντων (τῶν λαϊκῶν), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει » κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Παρομοίως ἐκφράζεται καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος. Τὸ πάσχα, λέγει, ἤτοι ἡ θεία Κοινωνία γίνεται τρεῖς φορὰς τὴν ἑβδομάδα, ἐνίοτε δὲ καὶ τέσσαρας, μᾶλλον δὲ τὸ πάσχα ἢ ἡ κοινωνία γίνεται ὁσάκις θέλωμεν τὴν ἑβδομάδα. Διότι πάσχα δὲν εἶναι νηστεία, ἀλλ' εἶναι ἡ προσφορὰ καὶ ἡ θυσία, ἥτις γίνεται εἰς κάθε Λειτουργίαν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἄκουσε τὸν Παῦλον ὅστις λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη χάριν ἡμῶν, ὅστις εἶναι τὸ ἰδικόν μας πάσχα. Ὥστε ὁσάκις καὶ ἂν προσέλθῃς εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν μὲ καθαρὰν συνείδησιν, τόσας φορὰς καὶ κάμνεις τὸ πάσχα. Πάσχα δὲν κάμνεις ὅταν νηστεύῃς, ἀλλ' ὅταν μεταλαμβάνῃς ἀπὸ τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν. Διότι ὁ κατηχούμεμενος δὲν τελεῖ ποτε πάσχα, ἂν καὶ νηστεύῃ κατ' ἔτος· δὲν κάμνει δὲ πάσχα, διότι δὲν κοινωνεῖ ἀπὸ τὴν θείαν Κοινωνίαν. Καὶ δὲν κοινωνεῖ, διότι δὲν ἔχει βαπτισθῇ ἀκόμη καὶ δὲν εἶναι τέλειος πιστός. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ καλυτέρα Κοινωνία δὲν κρίνεται ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῶν καιρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν καθαρὰν συνείδησιν, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ καθαρότης τοῦ βίου. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ ἅγιος Πατὴρ νὰ μεταλαμβάνουν τὰ πνευματικά του τέκνα καθημερινῶς, τὰ προτρέπει πρὸς τοῦτο μὲ μίαν χαριεστάτην εἰκόνα. Δὲν βλέπετε, λέγει, τὰ μικρὰ παιδία μὲ πόσην προθυμίαν συλλαμβάνουν τὸν μητρικὸν μαστόν; Μὲ πόσην ὁρμὴν ἐμπηγνύουν τὰ χείλη των εἰς τὴν θηλήν; Μὲ ἄλλην τόσην προθυμίαν πρέπει νὰ προσερχώμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν θηλὴν τοῦ ἁγίου ποτηρίου, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ περισσοτέρας προθυμίας ἂς ἑλκύσωμεν τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μίαν μόνον ὀδύνην ἂς ἔχωμεν, ὅταν δηλ. δὲν μεταλαμβάνωμεν ἐκ τῆς θείας ταύτης τροφῆς. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἔζησε καὶ ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος, ὅστις ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρει περὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅτι ὁσάκις ἐξεστράτευεν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κράτους αὐτοῦ, τί ἔκαμνε; Περιέφερε μεθ' ἑαυτοῦ μίαν σκηνήν, ἥτις ὡμοίαζε μὲ Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ στερῆται ἱεροῦ ναοῦ μήτε αὐτὸς μήτε ὁ στρατός του, οὐδὲ καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο εἰς ἐρήμους τόπους, ἀλλὰ νὰ ἔχουν κινητὸν ναόν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἦτο πρέπον νὰ ψάλλουν ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, νὰ προσεύχωνται καὶ νὰ μεταλαβάνουν οἱ Χριστιανοί στρατιῶταί του.

Ἀλλ' ὁ σημερινός μας λόγος, ἀγαπητοί, θὰ ἀπέβαινε πολὺ μακρὸς, ἐὰν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω ὅλους τοὺς κανόνας καὶ ὅλας τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν ἱστορικῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ συχνὴ Κοινωνία εἶναι διάταξις κανονικὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρᾶξις εὐλαβὴς τῶν Χριστιανῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἡ ὁποία δυστυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παρημελήθη ὑφ' ἡμῶν. Ἴσως ὅμως, θέλων τις νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν κακὴν ἐνούπωσιν τῆς σήμερον, ἐρωτήσῃ τὸ ἑξῆς· καὶ ἦτο ἆρά γε ἄλλοτε γενικὸν τὸ φαινόμενον τῆς ἄκρας εὐλαβείας μεταξὺ

τῶν Χριστιανῶν ἄνευ ἐξαιρέσεών τινων; Βεβαίως δὲν ἔλειψάν ποτε αἱ λυπηραὶ ἐξαιρέσεις καὶ εἰς τὰς καλυτέρας ἐποχὰς τῆς Χριστιανικῆς εὐλαβείας ἀλλ' οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐπῄνουν δικαίως καὶ ἐξέφραζαν τὴν χαράν των, ὅταν ἔβλεπαν τὴν μεγάλην εὐλάβειαν τῶν πνευματικῶν των τέκνων, δὲν ἄφιναν διόλου χωρὶς νουθεσιῶν καὶ αὐστηρῶν ἐπιτιμήσεων καὶ θερμοτάτων προτροπῶν τοὺς ἀμελεστέρους περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν παθηκόντων. Καὶ δὲν εἶναι ἄσχετον εἰς τὴν σειράν τοῦ λόγου μας, ἐὰν ἤθελον σᾶς φέρει δείγματά τινα ἐκ τῶν ἐλεγκτικῶν τούτων πατρικῶν κηρυγμάτων. Ἡ προτίμησις δὲ ἂς δοθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον. Ὁ ἅγιος οὗτος πατὴρ ἄλλοτε μὲν ἐλέγχει τοὺς ἀναξίως προσερχομένους εἰς τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν· ἄλλοτε πάλιν ἐπιτιμᾷ τοὺς ἔχοντας τὴν πρόληψιν ὅτι ὀφείλουν νὰ κοινωνοῦν κατὰ ὡρισμένας ἐποχὰς ἔστω καὶ ἄνευ καθαρᾶς συνειδήσεως· καὶ ἄλλοτε τέλος ἐπιτιμᾷ τοὺς παρισταμένους εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν χωρὶς νὰ μεταλαμβάνουν. Καὶ μεταξὺ ἄλλων ἰδοὺ ἐν μεταφράσει τί λέγει πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους μὲ τὰς συνήθεις του ἐπιτυχεῖς παρομοιώσεις. Εἰπέ μοι, λέγει, Χριστιανέ, ἐὰν κἀνεὶς προσκληθῇ εἰς γεῦμα καὶ ἤθελε καθίσει εἰς τὴν τράπεζαν καὶ γίνει ἕτοιμος νὰ φάγῃ, ἀλλ' ἔπειτα δὲν ἤθελε λάβει μέρος, δὲν προσβάλλει ἐκεῖνον ὅστις τὸν προσεκάλεσε; Δὲν ἦτο καλύτερον νὰ μὴ ἤρχετο ὁ τοιοῦτος; Τοιουτοτρόπως καὶ σύ, Χριστιανέ, ἔχεις ἔλθει· ἔψαλες μὲ ὅλους τοὺς λοιποὺς τὸν θεῖον ὕμνον· ὡμολόγησες ὅτι εἶσαι ἄξιος, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχώρησες μὲ τοὺς ἀναξίους. Πῶς ἔμεινες χωρὶς νὰ λαμβάνῃς μέρος εἰς τὴν τράπεζαν; Δὲν κοινωνῶ, λέγει, διότι εἶμαι ἀνάξιος. Λοιπὸν ἦσο ἀνάξιος νὰ μείνῃς καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν τῶν πιστῶν καὶ νὰ λάβῃς μέρος εἰς τὰς εὐχὰς αὐτῶν. Διότι ὄχι μόνον διὰ τῶν προκειμένων μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ᾀσμάτων ἐκείνων κατέρχεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Δὲν βλέπεις τοὺς ὑπηρέτας μας πῶς περιπλύνουν τὴν τράπεζαν καὶ πῶς καθαρίζουν τὴν οἰκίαν καὶ ὅτι μετὰ τὸ καθάρισμα παραθέτουν τὰ πινάκια; Τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· γίνονται αἱ εὐχαὶ τῶν κατηχουμένων, τῶν ἐν μετανοίᾳ καὶ αἱ λοιπαί, καὶ διὰ τῆς βοῆς τοῦ διακόνου ἐξέρχονται ὅλοι οὗτοι, ὅπως διὰ σπόγγου τινὸς περιπλύνομεν τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νὰ προτεθῶσι πάντα τὰ τίμια δῶρα ἐν μέσῳ συναθροίσεως καθαρῶν Χριστιανῶν, διὰ νὰ λείψῃ ἀπ' ἐδῶ κάθε κηλίς. Διότι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἐν ἁμαρτίαις Χριστιανῶν εἶναι ἀνάξιοι νὰ ἴδουν τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν καὶ τὰ ὦτά των ἀνάξια νὰ ἀκούσουν τὰς σχετικὰς εὐχάς.

Διὰ νὰ μὴν ὑποθέσῃ δὲ κἀνείς, ὅτι ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἐνόει μὲ τὰ εἰρημένα νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὸ νὰ ἐκκλησιάζωνται, παρακαλεῖ αὐτούς, καὶ μετ' αὐτοῦ παρακαλῶ καὶ ἐγὼ τοὺς ἀγαπητούς μου ἀκροατὰς καὶ ἀναγνώστας νὰ καταστήσουν τοὺς ἑαυτούς των ἀξίους, ὥστε καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν νὰ παραμένουν μέχρι τέλους ὡς τέλειοι Χριστιανοὶ καὶ ἀξίως νὰ μεταλαμβάνουν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ἂν ὄχι κατὰ πᾶσαν ἑορτὴν καὶ Λειτουργίαν ὅπως ὁρίζουν οἱ Κανόνες καὶ ὅπως ἔπρατταν ἄλλοτε οἱ Χριστιανοί, ἀλλὰ τοὐλάχιστον τετράκις τοῦ ἔτους, ὅπως δέχεται ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία ὡς τὸ κατώτερον ὅριον τῆς ἁγίας Κοινωνίας. Γένοιτο!